

Položaj Roma i Romkinja na tržištu rada u Kraljevu

Овај пројекат финансира
Европска унија

Publikaciju je pripremila Nevladina organizacija Praxis u okviru projekta „Unapređenje položaja Roma i Romkinja na tržištu rada u Kraljevu”, koji Grad Kraljevo sprovodi u partnerstvu sa Nevladinom organizacijom Praxis, a koji se realizuje u sklopu grant šeme programa „Podrška EU inkluziji Roma – Osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma”, koji finansira Evropska unija, a sprovodi Stalna konferencija gradova i opština. Za sadržinu publikacije odgovorna je isključivo Nevladina organizacija Praxis i ona nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

Izdavač: NVO Praxis, Beograd

www.praxis.org.rs

Za izdavača: Marijana Luković

Autor: Marija Dražović

Lektura: Milena Jakovljević

Dizajn: agencija Design Farma

štampa: Štamparija Original

P R A X I S

Praxis je domaća, nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Beogradu, koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija, prava deteta i reforme javne uprave. Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemski rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukaciju, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

SADRZAJ

I. Uvod.....	3
II. Kontekst i metodološki pristup istraživanja.....	5
III. Opšte odlike položaja Roma i Romkinja u gradu Kraljevu.....	8
IV. Položaj Roma i Romkinja na tržištu rada u Kraljevu – rezultati istraživanja.....	12
a) Podaci o strukturi i socioekonomskom položaju ispitanika i ključni izazovi u pristupu tržištu rada	
b) Učešće Roma i Romkinja u merama aktivne politike zapošljavanja	
V. Diskriminacija na tržištu rada iz perspektive Roma i Romkinja – rezultati istraživanja.....	18
VI. Zaključak i preporuke za unapređenje položaja Roma i Romkinja na teritoriji grada Kraljeva.....	25

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

I. Uvod

Romska nacionalna manjina, najbrojnija¹ i najugroženija etnička grupa u Republici Srbiji, i danas se suočava sa ozbiljnim problemima u pogledu ostvarivanja i dostupnosti osnovnih ljudskih prava. Država Srbija je poslednjih godina uložila velike napore da obezbedi institucionalni, strateški i pravni okvir za unapređenje položaja romske nacionalne manjine i jednak pristup osnovnim pravima, a sam proces se u najvećoj meri realizuje u okviru procesa evrointegracija.

Uprkos tome, kao i činjenici da su mnoge inicijative u poslednjih nekoliko decenija usmerene na unapređenje položaja, socijalnu inkluziju i borbu protiv diskriminacije, položaj romske populacije u Srbiji i dalje karakteriše izrazito siromaštvo, visoka stopa nezaposlenosti i otežan pristup tržištu rada, loši uslovi stanovanja, prepreke u pristupu pravu na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, izloženost višestrukoj i neretko sistemskoj diskriminaciji, kao i predrasudama, govoru mržnje i drugim neprihvatljivim obrascima ponašanja.

Globalna pandemija izazvana širenjem virusa Kovid-19 dodatno je ugrozila stanje kada je reč o osnovnim ljudskim pravima, a njene posledice drastično su uticale na položaj najsiromašnijih društvenih grupa i pojedinaca, među kojima je svakako najugroženija romska zajednica.

Iako je nacionalni okvir u velikoj meri usklađen sa međunarodnim obavezama koje je Srbija preuzela ratifikacijom najznačajnijih međunarodnih konvencija u oblasti rada i zapošljavanja i prepoznaje Rome kao posebno ugroženu grupu koja treba da ima prioritet prilikom sprovođenja mera aktivne politike zapošljavanja, ostvarivanje i zaštita garantovanih prava u praksi često ne postoji ili je njihova realizacija znatno otežana. Nacionalni planovi i strategije koji se odnose na zapošljavanje Roma često su samo spisak proklamovanih ciljeva, dok su njihovi efekti teško vidljivi. Uzroci mnogih problema u ovoj oblasti proističu iz decenijske isključenosti romske dece iz sistema obrazovanja, kao i iz uvreženih predrasuda o Romima. Romi su izloženi diskriminaciji već prilikom pokušaja da se zaposle, a sa preprekama se suočavaju i prilikom pokušaja da pribave dokumenta potrebna za zasnivanje radnog odnosa. To pokazuje da nije dovoljno samo doneti odgovarajuće norme u oblasti zapošljavanja, već je potrebno obezbediti i instrumente za njihovo delotvorno sprovođenje i uzeti u obzir prepreke na koje Romi nailaze u drugim oblastima.

---

1) Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u Srbiji živi oko 150.000 Roma, dok se taj broj prema podacima Saveta Evrope procenjuje na 600.000 (Procenjeni i zvanični podaci o broju Roma u Evropi (2012). Savet Evrope. Dostupno na: <http://bit.ly/2hP1ple>)

Brojni su uzroci koji su doveli do toga da Romi budu jedna od najmarginalizovanih grupa na tržištu rada – niska obrazovna struktura i nedostatak stručnih kvalifikacija, uvrežene predrasude o radnim navikama Roma i diskriminacija pri zapošljavanju od strane poslodavaca, rad u sivoj ekonomiji, teškoće oko pribavljanja potrebnih dokumenata, a neretko i neinformisanost usled koje ne znaju ni kako da se prijave kod Nacionalne službe za zapošljavanje.

Imajući u vidu navedene prilike, Praxis je u partnerstvu sa Gradom Kraljevom u proteklih osamnaest meseci sprovodio projekat „Unapređenje položaja Roma i Romkinja na tržištu rada u Kraljevu”. Projekat je realizovan u sklopu grant šeme programa „Podrška EU inkluziji Roma – Osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma”, koji finansira Evropska unija, a sprovodi Stalna konferencija gradova i opština.

Osnovni cilj projekta je doprinos unapređenju socijalnog i ekonomskog položaja romske populacije u Kraljevu, kroz poboljšanje uslova za zapošljavanje podizanjem stručnih kompetencija i konkurentnosti na tržištu radne snage i suzbijanjem diskriminacije u oblasti zapošljavanja Roma i Romkinja.

U skladu sa navedenim ciljem realizovane su aktivnosti usmerene na jačanje kapaciteta pripadnika romske nacionalne manjine za aktivno traženje posla podizanjem stručnih kompetencija kroz realizaciju obuka i informisanje o pravima iz oblasti rada i zapošljavanja, uključujući prava na jednakost i ravnopravnost u ovim oblastima. Jedna od ključnih komponenti na projektu je istraživanje koje se odnosi na položaj pripadnika romske populacije, naročito Romkinja na tržištu rada, koje je Praxis sproveo u periodu jun/avgust 2020. godine.

Ova publikacija je nastala na temelju analize rezultata i podataka prikupljenih tokom istraživanja sa ciljem da pruži uvid u izazove sa kojima se suočava romska nacionalna manjina na tržištu rada u Kraljevu, uspešnost mera i programa čiji je cilj poboljšanje uslova za zapošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine, kao i pojavu i najčešće oblike diskriminacije Roma u ovoj oblasti. Na osnovu rezultata sprovedenog istraživanja, formulisane su preporuke u cilju zagovaranja za unapređenje sveukupnog položaja Roma na tržištu rada, suzbijanje pojave diskriminacije i obezbeđivanje jednakih prilika za ostvarivanje prava.

II. Kontekst i metodološki pristup istraživanja

Romi su najsiromašnija i najugroženija populacija u Srbiji zbog generacijskog reprodukovanja siromaštva i problema u dostupnosti obrazovanja i zdravstva, kao i zaposlenja i pristojnog životnog standarda. Iako podaci o prosečnim primanjima Roma ne postoje, procenjuje se da se broj Roma koji žive u apsolutnom siromaštvu povećao, da se oko 40% njih suočava sa diskriminacijom, da se stanovništvo romske nacionalnosti još uvek često suočava sa govorom mržnje i pretnjama koje nisu istražene i sankcionisane².

Oblasti rada i zapošljavanja za romsku populaciju su od posebne važnosti, imajući u vidu to da se putem rada kojim se ostvaruje zarada, s jedne strane utiče na povećanje ekonomske samostalnosti i ličnog i porodičnog standarda, a s druge, putem zapošljavanja se na poseban način utiče na socijalizaciju i njihovu socijalnu participaciju. Istovremeno, ulazak pripadnika romske nacionalne manjine u proces rada i samu radnu sredinu menja stavove te sredine uveravajući je u ekonomsku opravdanost uključivanja, odnosno kroz promociju primera dobre prakse, prevenira dalji nastanak predrasuda i stereotipa. Ovi pozitivni efekti dobijaju na posebnom značaju ukoliko se radi o višestruko ugroženim grupama romske populacije (Romkinje, stanovnici neformalnih naselja, interno raseljena lica, povratnici po sporazumu o readmisiji, porodice sa velikim brojem članova i dece i dr.), imajući u vidu da dubina ranjivosti za pojedinca raste sa brojem ranjivih grupa kojima istovremeno može da pripada.

Precizni podaci o razmerama nezaposlenosti među pripadnicima romske nacionalne manjine u Republici Srbiji ne postoje. Prema publikaciji „Podaci o ranjivosti Roma”³ stopa nezaposlenosti romske populacije (starosna grupa 15-64) u Republici Srbiji u 2011. godini je iznosila 49%. Pojedini podaci dodatno su razrađeni kroz publikaciju „Siromaštvo Roma iz perspektive ljudskog razvoja”⁴, odnosno analizirane su razlike u nezaposlenosti između romske i neromske populacije (uključujući i rodni aspekt), kao i karakteristike i faktori koji utiču na nepovoljan položaj romske populacije (posebno Romkinja) na tržištu rada. Trenutno se u Republici Srbiji jedini validni i raspoloživi podatak odnosi na registrovanu nezaposlenost pripadnika romske nacionalne manjine, odnosno na podatke o licima na evidenciji nezaposlenih pri Nacionalnoj službi za zapošljavanje. Imajući u vidu zakonske odredbe koje se odnose na zabranu diskriminacije prilikom traženja posla i zapošljavanja, izjašnjavanje prema nacionalnosti ili etničkoj pripadnosti nije obavezno, odnosno samo je jedan od ličnih podataka koji se evidentira na osnovu izjave lica⁵. Na evidenciji

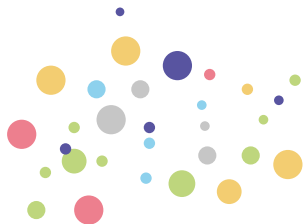
---

2) Roma inclusion index, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2015.

3) UNDP, WB i EC, 2011.

4) UNDP, 2014. Procenjena je stopa neformalne zaposlenosti u 2011. godini od čak 73%, dok je tzv. jobless rate najizraženija kod Romkinja i iznosi 83%.

5) Član 5 Pravilnika o bližoj sadržini podataka i načinu vođenja evidencije u oblasti zapošljavanja.

nezaposlenih lica Nacionalne službe za zapošljavanje nalazi se oko 29.000 pripadnika romske nacionalne manjine, od kojih gotovo 90% ima prvi i drugi stepen stručne spreme⁶.

Bez pouzdanih podataka o broju radno sposobnih pripadnika romske nacionalne manjine koji su izvan formalnog tržišta rada, veoma je teško pristupiti analizi razloga i karakteristika niske stope njihove ekonomske aktivnosti.

Na području grada Kraljeva, prema popisu iz 2011. godine, živi 1.266 Roma. Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) u Kraljevu nalazi se 417 lica romske nacionalnosti, od kojih je 220 žena⁷. Najveći broj Roma, njih 365, koji su na evidenciji NSZ pripadaju kategoriji nekvalifikovanih radnika bez zanimanja.

Zbog nedovoljnih kvalifikacija, marginalizacije i predrasuda Romi teško nalaze zaposlenje. Poslovi koje Romi obavljaju su najčešće najmanje cenjeni u društvu. Najveći broj tih poslova, kao što su sakupljanje sekundarnih sirovina, razni sezonski fizički poslovi ili najamni rad, nisu institucionalno priznati i ne zahtevaju nikakve kvalifikacije.

U navedenom kontekstu sprovedeno je istraživanje u cilju identifikovanja osnovnih prepreka i izazova u pristupu pravu na rad i zapošljavanje za pripadnike romske nacionalne manjine, ocene efikasnosti do sada sprovedenih mera za zapošljavanje romske populacije, kao i izloženosti pripadnika romske zajednice diskriminaciji u oblasti rada i zapošljavanja.

U cilju realizacije istraživanja izrađena je metodologija i definisane su istraživačke teme koje obuhvataju: a) istraživanje položaja Roma na tržištu rada; b) istraživanje uključenosti ciljne grupe u mere i programe čiji je cilj podsticanje zapošljavanja Roma i efekti ovih mera u praksi; c) istraživanje pojave diskriminacije Roma i najčešćih oblika njenog ispoljavanja u oblasti rada i zapošljavanja.

Podaci koji se nalaze u ovoj publikaciji prikupljeni su putem desk istraživanja pregledom institucionalnog, strateškog i pravnog okvira koji uređuje oblast rada i zapošljavanja i sistematizacijom relevantnih mera i aktivnosti čiji je cilj podsticanje uključivanja pripadnika romske nacionalne manjine u formalno tržište rada. Takođe, pregled obuhvata i oblast diskriminacije, odnosno mere i aktivnosti čiji je cilj prevencija i suzbijanje, odnosno sprečavanje pojave diskriminacije Roma u oblasti rada i zapošljavanja.

Informacije o aktuelnim programima i merama namenjenim podsticanju zapošljavanja i o uključenosti pripadnika romske nacionalne manjine u pomenute programe dobijene su od Nacionalne službe za zapošljavanje u Kraljevu putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja.

---

6) Podatak objavljen na sajtu NSZ, 24. jula 2020.

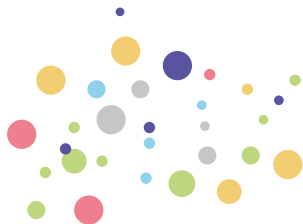
7) Podaci na dan 31.12.2020. godine dobijeni od Nacionalne službe za zapošljavanje, filijala u Kraljevu.

Na kraju, najznačajnije informacije o stanju u pogledu ostvarivanja prava na rad i zapošljavanje, kao i o pojavi diskriminacije i njenim najčešćim oblicima u ovoj oblasti, prikupljene su anketiranjem 100 građana i građanki pripadnika/ca romske nacionalnosti sa teritorije grada Kraljeva. Na osnovu unapred pripremljenih pitanja, građani i građanke su dobili priliku da iznesu sopstvene stavove kada je reč o dostupnosti prava na rad i zapošljavanje i ključnim preprekama na putu njihovog ostvarivanja, o efikasnosti mera u okviru aktivne politike zapošljavanja osetljivih kategorija stanovništva, kao i o iskustvima i saznanjima kada je reč o diskriminaciji romske nacionalne manjine, govoru mržnje i stereotipima kojima su izloženi.

III. Opšte odlike položaja Roma i Romkinja u gradu Kraljevu

Jedno od strateških opredeljenja grada Kraljeva je ostvarivanje, zaštita i unapređenje ljudskih prava i prava pripadnika nacionalnih manjina i etničkih grupa i sprovođenje mera koje su usmerene na stvaranje jednakih mogućnosti i otklanjanje neravnopravnosti. Planski pristup kontinuiranom i održivom rešavanju društvenih problema sa kojima se Romi susreću u svakodnevnom životu sadržan je u *Lokalnom akcionom planu za unapređenje položaja Roma na teritoriji grada Kraljeva za period od 2017. do 2025. godine*⁸, koji je usvojen sa ciljem da se brojna i složena pitanja koja se tiču romske nacionalne manjine u gradu Kraljevu rešavaju efikasnije i uz mobilizaciju svih raspoloživih ljudskih i materijalnih resursa. Analiza stanja i prikupljanje podataka u cilju kreiranja što preciznije i potpunije slike o stvarnom broju Roma, izvršena za potrebe izrade pomenutog strateškog dokumenta, dala je sledeće rezultate: na teritoriji grada Kraljeva živi 1.289 lica romske nacionalnosti⁹, od čega je 619 muškaraca (48%), a 670 žena (52%). Prosečna starost Roma na teritoriji grada Kraljeva je 26 godina. Ukupan broj romskih porodica je 408, pri čemu porodica u proseku ima 3 člana. Podaci pokazuju da od ukupnog broja porodica, 27 porodica imaju status izbeglih i interno raseljenih lica.

Romi su višestruko ugrožena društvena grupa na teritoriji grada i iz tog razloga susreću se sa istim problemima kao i čitava romska populacija u Republici Srbiji. Siromaštvo, nerešeno stambeno pitanje, loša zdravstvena situacija i kratak životni vek, slaba obrazovanost i sveopšta marginalizacija su glavne odlike koje govore o ranjivosti ove društvene grupe i o prioritetima vezanim za njihovu zaštitu i integraciju u društvenu zajednicu.

Kada je reč o problemima koji na najneposredniji način proizvode generacijsko siromaštvo kod Roma, oni se javljaju pre svega u sferi stanovanja, zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvenih i socijalnih potreba. Ovo su ujedno i prioritetne oblasti definisane lokalnom planskom politikom kada je reč o unapređenju položaja Roma na teritoriji Kraljeva¹⁰.

Stanovanje

Na području grada Kraljeva romska populacija je koncentrisana u više neformalnih naselja koja se nalaze u samom gradu ili na obodima naseljenih mesta. Osnovni problemi u oblasti stanovanja sa kojima se susreću Romi u Kraljevu su: neregulisan imovinsko-pravni

---

8) „Službeni list Grada Kraljeva”, br. 21/2017.

9) Prema statističkim podacima iz popisa stanovništva iz 2011. godine, ukupan broj Roma na teritoriji grada Kraljeva je 1.266, (1,01% ukupnog broja stanovništva grada).

10) Lokalni akcioni plan za unapređenje položaja Roma na teritoriji grada Kraljeva za period od 2017. do 2025. godine

status zemljišta i objekata, neopremljenost naselja potrebnom komunalnom infrastrukturom, loš kvalitet postojećih objekata, loši stambeni uslovi, kao i nedostatak urbanističko-planske dokumentacije koja je osnov za planski pristup u rešavanju problema u ovoj oblasti. Higijenski uslovi za život u naseljima su na veoma lošem nivou. U neformalnom naselju Grdička kosa, gde se nalazi najveći broj romskih domaćinstava, ne postoji dovoljan broj sudova za odlaganje smeća zbog čega dolazi do stvaranja „divljih deponija”, koje su potencijalni izvor pojave i širenja zaraznih bolesti u samom naselju. Vodovodna mreža postoji, ali je potrebna njena rekonstrukcija, dok jedan deo naselja ne poseduje kanizacionu mrežu, zbog čega se fekalne otpadne vode slivaju otvorenim kanalima i ulicom u donji deo naselja. Saobraćajnica kroz naselje je značajno oštećena i nedostaje ulična rasveta, što utiče na bezbednost i kvalitet života stanovnika naselja.

Obrazovanje

Kada je u pitanju obrazovanje romske populacije, tj. njihovo uključivanje u obrazovni sistem, Romi u Kraljevu, kao i u ostatku Srbije, suočavaju se sa nizom barijera: česte migracije, teški životni uslovi (nedostatak osnovnih sredstava za život i neadekvatni stambeni uslovi), nezaposlenost i neobrazovanost roditelja, nedostatak pribora i udžbenika, teško savladavanje nastavnog gradiva, nedostatak podrške i pomoći u učenju kod kuće, nedovoljan broj pedagoških asistenata, nedostatak komunikacije sa obrazovnim institucijama, rani brakovi i nepoznavanje srpskog jezika. Pored navedenih problema vezanih za romsku populaciju, njihov već težak položaj dodatno opterećuje diskriminacija. Većinsko i drugo stanovništvo ima razvijene predrasude prema Romima, koje nastaju zbog opšte netolerancije na različitost, nedostatka ličnih kontakata sa Romima, nedovoljnog znanja o njihovoj istoriji, kulturi i tradiciji. Ispadanje iz obrazovnog sistema je u velikoj meri izraženo kod učenika romske nacionalnosti i najčešće se pojavljuje na prelasku iz nižih u više razrede osnovne škole, a postignuća romskih učenika su znatno niža nego što je to slučaj kod učenika iz većinske populacije.

Zapošljavanje

Jedan od osnovnih problema sa kojima se romske porodice suočavaju je pre svega ekonomske prirode, a ogleda se u velikoj stopi nezaposlenosti. Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, filijala Kraljevo, uzroci nezaposlenosti Roma na teritoriji grada Kraljeva su: nepovoljna struktura privrede i nizak nivo konkurentnosti, nedovoljan priliv direktnih investicija, koje bi uticale na broj novootvorenih radnih mesta, nisko učešće radno sposobnih pripadnika romske nacionalnosti na formalnom tržištu

rada, funkcionalna nepismenost, rano napuštanje sistema formalnog obrazovanja i nizak nivo stečenih kvalifikacija, postojanje tzv. „sivog tržišta” i uključivanje Roma u neformalni sektor, nedovoljno razvijen sistem karijernog vođenja i savetovanja, nizak nivo iskazane spremnosti na saradnju u procesu traženja posla, diskriminacija i predrasude u zapošljavanju ove kategorije lica. Naime, lica iz ove kategorije nezaposlenih se često karakterišu kao osobe manjih kvaliteta i sposobnosti za obavljanje poslova.

Najveći broj Roma, preko 85%, koji su na evidenciji nezaposlenih lica u Kraljevu pripadaju kategoriji nekvalifikovanih radnika bez zanimanja i stručne spreme. Razlog njihove prijave na evidenciju nezaposlenih uglavnom su prava po osnovu nezaposlenosti (materijalno obezbeđenje, dečji dodatak, zdravstvena zaštita i sl.) koje ostvaruju, a ne aktivno traženje posla. Slučajevi da je lice, koje je pripadnik romske populacije, podnelo zahtev za program samozapošljavanja i dobilo sredstva za tu aktivnu meru predstavljaju izuzetke.

Zdravstvena zaštita

Većina romskog stanovništva, gotovo 97,00%¹¹, sa teritorije grada su zdravstveno osigurani, a u najvećem broju slučajeva osnov za osiguranje je nezaposlenost, dok je najmanji broj osiguranih po osnovu prava iz radnog odnosa ili kao korisnika penzija. Jedan od problema su česte maloletničke trudnoće i trudnice koje dolaze iz drugih gradova, a koje nemaju regulisano zdravstveno osiguranje, nemaju matične brojeve, lična dokumenta i tačnu adresu prebivališta. Često su bez osnovnog obrazovanja i ne znaju tačne podatke o sebi. Veliki problem se odnosi na slab odziv roditelja koji ne dovode decu na redovne sistematske i periodične preglede, kao i neredovna vakcinacija romske dece, kako zbog slabog odziva roditelja na redovne sistematske preglede, tako i zbog neregulisanih zdravstvenih knjižica, kao i činjenice da romska deca ne pohađaju redovno školu, usled čega dolazi do propuštanja redovnih sistematskih pregleda. Duboko ukorenjeno tradicionalno ponašanje i način života (rano stupanje u bračnu zajednicu, rano rađanje i veliki broj dece), kao i loša ekonomska situacija u romskim porodicama, predstavljaju najveće izazove u pogledu ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu.

Socijalna zaštita

Kada je u pitanju socijalna zaštita, problem predstavlja nedostatak preciznih statističkih podataka o broju lica romske nacionalnosti koja su uključena u sistem socijalne zaštite, budući da se oni neretko izjašnjavaju kao pripadnici većinske populacije ili se uopšte ne izjašnjavaju o nacionalnoj pripadnosti, ali i zbog toga što je romska populacija sklona

---

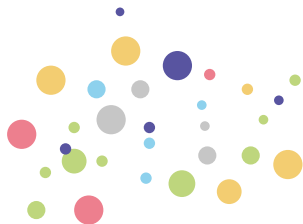
11) Na osnovu podataka iz izveštaja o stanju, problemima i potrebama Roma, dobijenih iz Doma zdravlja „Kraljevo”, za potrebe izrade Lokalnog akcionog plana za unapređenje položaja Roma u Kraljevu za period od 2017. do 2025. g. (2016)

čestim migracijama i često nemaju prijavljeno prebivalište. Prema podacima Centra za socijalni rad Kraljevo iz 2016. godine, 435 osoba koje su se izjasnile kao pripadnici romske nacionalnosti nalazilo se na evidenciji, oko 25% su korisnici socijalne pomoći, oko 46% su korisnici dečjeg dodatka, a oko 2,5% romskih porodica prima tuđu negu i pomoć. Imajući u vidu pomenuta ograničenja, ove procene se moraju uzeti sa rezervom. Naime, prema istraživanju koje je Praxis sproveo krajem 2020. godine, 69% lica romske nacionalnosti koja su bila obuhvaćena anketiranjem su korisnici socijalne pomoći. Dakle, daleko više lica je u sistemu socijalne zaštite nego što to pokazuje zvanična statistika lokalne socijalne ustanove.

IV. Položaj Roma i Romkinja na tržištu rada u Kraljevu – rezultati istraživanja

---

a) Podaci o strukturi i socioekonomskom položaju ispitanika i ključni izazovi u pristupu tržištu rada

Prvi deo istraživanja koji se odnosi na položaj Roma na tržištu rada obuhvatio je pitanja o obrazovnoj strukturi, stručnim kompetencijama, stečenim znanjima i veštinama, radnom, bračnom i porodičnom statusu, imovnom stanju, izvorima prihoda, uslovima stanovanja, broju članova domaćinstva, kao i ostalim pitanjima na osnovu kojih se može proceniti socioekonomska situacija pojedinaca i porodica romske nacionalnosti u Kraljevu. Sistematizacija odgovora na navedena pitanja pruža širi uvid u položaj romske nacionalne manjine u Kraljevu budući da ostvarivanje prava na rad i zapošljavanje, odnosno ključne izazove i probleme u toj oblasti, treba sagledati u kontekstu ostvarivanja osnovnih ljudskih prava.

Prema podacima dobijenim od Nacionalne službe za zapošljavanje¹², ukupan broj nezaposlenih lica romske nacionalnosti na evidenciji ove službe na dan 31.12.2020. godine iznosi 417, među kojima je 220 osoba ženskog pola. U pogledu nivoa kvalifikacija nezaposlenih lica daleko najveći broj (365) su osobe sa prvim, dok samo jedna osoba ima sedmi, odnosno 3 osobe imaju šesti stepen stručne spreme. U pogledu starosne strukture nezaposlenih lica romske nacionalnosti, dominira populacija starosti između 20 i 55 godina (359 lica), dok je više od polovine njih između 25 i 40 godina starosti (191 osoba). Sasvim je drugačija slika kada je u pitanju opšta populacija u Srbiji jer je udeo ove starosne strukture u ukupnom broju nezaposlenih manji od trećine¹³. Takođe, značajno je manji udeo nezaposlenih lica bez kvalifikacija u opštoj populaciji u Srbiji (oko 30%), kao i u regionu Šumadije i Zapadne Srbije (oko 30%) nego što je to slučaj kada je reč o nezaposlenim licima romske nacionalne manjine u Kraljevu (oko 87%). Navedeni podaci sami za sebe govore da se romska populacija, kada je reč o zapošljavanju, suočava sa daleko više izazova i prepreka nego većinsko stanovništvo.

Istraživanjem koje je Praxis sproveo obuhvaćeno je 100 lica pripadnika romske nacionalne manjine prosečne starosti 33,12 godina. Među ispitanicima je bilo 38 lica ženskog pola. Od ukupnog broja ispitanih, 7 lica je u bračnoj, a 70 u vanbračnoj zajednici.

¹²) Podaci su dobijeni putem zahteva za dostavljanje informacija od javnog značaja od filijale NSZ u Kraljevu.

¹³) Podaci preuzeti iz januarskog mesečnog biltena Nacionalne službe za zapošljavanje, 2021.

Prosečne godine stupanja u bračnu, odnosno vanbračnu zajednicu je 19,8, što se poklapa sa godinama starosti kada su ispitanici dobili prvo dete. Od ukupnog broja ispitanih, njih 77 je odgovorilo da ima decu, a među njima je 6 samohranih roditelja. Kada je reč o socijalnom položaju lica romske nacionalnosti obuhvaćenih istraživanjem, važno je spomenuti i podatak da se više od dve trećine nalazi u sistemu socijalne zaštite, odnosno 69% njih su korisnici novčane socijalne pomoći, a što, kao što je ranije napomenuto, daleko premašuje procenat kojim raspolaže lokalna ustanova socijalne zaštite. O teškom položaju Roma u Kraljevu govori i podatak da je od 100 ispitanih 89 lica nezaposleno, dok 66 od ukupnog broja ispitanih lica nikada nije bilo formalno radno angažovano. Ako se uzme u obzir podatak da od ukupnog broja nezaposlenih lica gotovo 75% nikada nije bilo radno angažovano, a da je 25% lica nezaposleno duže od 12 meseci, zaključuje se da je dugoročna nezaposlenost jedan od uzroka koji ima posledice na zapošljivost lica romske nacionalnosti.

Da nizak nivo obrazovanja i nedostatak stručnih kompetencija predstavljaju uzroke ovako visoke stope nezaposlenosti potvrđuje i podatak da od 100 ispitanika 43 nije završilo osnovno obrazovanje, dok je njih 39 završilo samo osnovnu školu. Među ispitanima njih 14 je završilo srednju, 3 višu školu, dok je samo jedan ispitanik završio fakultet.

Nedovoljne kvalifikacije, opšta društvena marginalizacija i predrasude svakako dovode do toga da Romi teško nalaze zaposlenje, a sama romska populacija ima jasnu percepciju o tome. Naime, kao razloge nezaposlenosti, 39,77%¹⁴ ispitanika je navelo da ne traži posao, a 21,59% da ne poseduju znanja i veštine. Ostali razlozi koje su ispitanici navodili su „rad na crno“ (14,77%), školovanje (6,82 %), da nema potražnje za radnom snagom njihove struke (4,55%), da nemaju radno iskustvo (2,27%), predrasude kod poslodavaca (1,14%) i nesposobnost za rad ili obaveza staranja o bolesnim članovima porodice ili briga o deci (9,09%).

Lica koja ne traže posao kao razloge navode brigu o maloletnoj deci (30%), nedostatak kvalifikacija u odnosu na aktuelnu ponudu poslova (17%), dok su ostali razlozi neposredovanje ličnih dokumenata, starost, bolest, briga o bolesnom članu porodice i nepoznavanje jezika.

Zaposlena lica koja su učestvovala u istraživanju do radnih mesta su u najvećem broju slučajeva došla na osnovu preporuke poznanika, a poslovi koje obavljaju su uglavnom u okviru javnih radova i u delatnostima javno komunalnih preduzeća.

14) Pojašnjenje: uprkos tome što se radi o istraživanju sprovedenom na uzorku od 100 ispitanika, procenti su izraženi u decimalnom obliku zbog toga što su ispitanici mogli da odaberu više ponuđenih odgovora.

Romi u Kraljevu, kao i u ostalim delovima Srbije, najčešće obavljaju poslove koji su teški, slabo i nedovoljno plaćeni i najmanje cenjeni u društvu. U pitanju su poslovi sakupljanja sekundarnih sirovina, razni sezonski, fizički teški poslovi ili najamni rad, ulična prodaja ili prodaja na pijacama, bavljenje muzikom i sl. Sirovine koje se koriste za reciklažu Romi sakupljaju na deponijama i po kontejnerima u vrlo nehygijenskim okruženjima koja su stalni izvori zaraza. Jedan od ispitanika je naveo:

„Najteže i najprljavije poslove skoro uvek obavljaju Romi. Oni su i najmanje plaćeni.”

Globalna pandemija izazvana širenjem virusa kovid-19 i mere države u cilju zaštite javnog zdravlja negativno su se odrazile na sve aspekte položaja Roma. Novija istraživanja pokazuju da je pristup radu i izvorima zarade ključna oblast u kojoj su se pojačali rizici po Rome i Romkinje tokom trajanja restriktivnih mera i odgovora države na epidemiju, a najviše su bili pogođeni upravo radnici u neformalnoj ekonomiji, posebno u oblastima sakupljanja sekundarnih sirovina, trgovine, pijačne prodaje, sezonskih i povremenih poslova i muzike¹⁵. Osnovne manifestacije ovih rizika ogledaju se u nemogućnosti obavljanja delatnosti usled uvođenja vanrednog stanja i mera usmerenih na očuvanje javnog zdravlja, čime je znatan broj ovih ljudi ostao bez osnovnih izvora prihoda. Podaci pokazuju¹⁶ da se veliki broj pripadnika romske populacije našao u znatno težoj finansijskoj situaciji u odnosu na period pre koronavirusa, dok 46% uopšte nije moglo da zadovolji svoje osnovne životne potrebe.

b) Učešće Roma i Romkinja u merama aktivne politike zapošljavanja

Ovaj deo istraživanja odnosi se na uključenost Roma i Romkinja u mere aktivne politike zapošljavanja koje se poslednjih godina realizuju u Kraljevu, a koje su namenjene osetljivim kategorijama stanovništva u cilju podsticanja njihove zapošljivosti. Tačnije, sve one mere koje imaju za cilj podizanje stručnih kompetencija i kapaciteta romskog stanovništva za aktivno učešće na tržištu rada, uključujući programe za funkcionalno obrazovanje odraslih, dokvalifikacije i prekvalifikacije, motivaciono-edukativne programe koji se realizuju kroz radionice i individualne razgovore, podsticaje i subvencije za zapošljavanje i samozapošljavanje. Cilj ovog dela istraživanja bio je da se stekne jasniji uvid u to u kojoj meri romska populacija koristi ove resurse, odnosno mere koje su im namenjene i kakav je njihov učinak sa stanovišta pripadnika romske zajednice. Prikupljeni

15) Posledice Covid19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku, 2020. Tim UN za ljudska prava u Srbiji (uz podršku UNHCR-a) i Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije (uz podršku Vlade Švajcarske). Izveštaj je dostupan: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid_19_na_položaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf

16) Rezultati istraživanja agencije Ipsos Strategic Marketing koje se tiče uticaja kovid-19 epidemije na rad sakupljača sekundarnih sirovina, sprovedeno u periodu jun/jul 2020. godine na zahtev Tima Ujedinjenih nacija za ljudska prava.

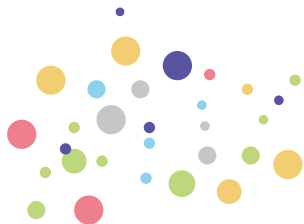

su odgovori na pitanja da li su Romi na adekvatan način, pravovremeno i valjano informisani o raspoloživim resursima, da li se radi na motivaciji i podizanju svesti o značaju aktivnog uključivanja na tržište rada, da li je i u kojoj meri obezbeđena podrška u pogledu apliciranja za uključivanje u pojedine programe. S druge strane, identifikovane su osnovne prepreke i izazovi koji utiču na to da se Romi slabije uključuju u pomenute programe. Treba naglasiti da se ovde analizira percepcija članova romske zajednice o tome koliko su oni upoznati sa aktuelnim pozivima i konkursima, koliko ih smatraju korisnim i adekvatnim, koliko su informisani o značaju i očekivanim efektima mera i da li su kroz mere i programe u dovoljnoj meri prepoznate potrebe članova zajednice.

Prema podacima koji su dobijeni od filijale Nacionalne službe za zapošljavanje u Kraljevu, ukupan broj nezaposlenih lica romske nacionalnosti koja su bila uključena u mere i aktivnosti koje je služba sprovodila u 2020. godini je 118, od toga 57 lica ženskog pola. Nacionalna služba za zapošljavanje u Kraljevu sprovodi 19 programa čiji je zajednički cilj podsticanje zapošljivosti i stvaranje povoljnijeg okruženja za zapošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine. Mere u koje su Romi u najvećem broju bili uključeni u 2020. godini su motivaciono-aktivacione radionice za lica bez kvalifikacija i niskokvalifikovana lica (24), zatim program funkcionalnog osnovnog obrazovanja odraslih (26) i program javnih radova (29). Subvencije za zapošljavanje nezaposlenih lica iz kategorije teže zapošljivih koristile su četiri osobe, dok su subvencije za samozapošljavanje ostvarila dva lica. Inače, razlozi za slabo interesovanje za ovu meru su strah od obaveza i plaćanja poreza i doprinosa, nesigurnost i strah da li će moći da održe poslovanje, kao i nemogućnost pružanja sredstava obezbeđenja ugovornih obaveza. Upravo ovo potvrđuju i rezultati do kojih je Praxis došao sprovođenjem istraživanja. Naime, niko od 100 ispitanika obuhvaćenih istraživanjem nije konkurisao za dodelu subvencija za samozapošljavanje u okviru poziva NSZ.

S druge strane, mere koje pripadnici romske zajednice nisu koristili su radionice za prevladavanje stresa usled gubitka posla, sticanje praktičnih znanja za nekvalifikovana lica, obuke na zahtev poslodavaca, subvencije za osobe sa invaliditetom bez radnog iskustva i prilagođavanje radnog mesta.

Istraživanje pokazuje da su Romi uglavnom prijavljeni na evidenciju nezaposlenih u Nacionalnoj službi za zapošljavanje (preko 85%), ali da je njihov motiv ostvarivanje prava po osnovu nezaposlenosti, a ne traženje posla. Ovakva situacija ne čudi ako se ima u vidu

to da gotovo niko od ispitanih građana nije pronašao posao posredstvom NSZ, izuzev u slučaju dva lica koja su angažovana u okviru programa javnih radova. Na osnovu njihovih odgovora može se zaključiti da, osim što generalno nemaju poverenje u institucije, nemaju ni očekivanja da će se njihov radnopravni status poboljšati ukoliko se uključe u mere koje sprovodi NSZ, a naročito ne veruju u uspeh mera u pogledu posredovanja pri zapošljavanju. Ipak, kada je reč o načinu traženja posla, ispitanici su najčešće navodili da su priliku za radnim angažovanjem tražili posredstvom NSZ i poznanika (70%), a u manjoj meri preko oglasa (20%).

U pogledu zadovoljstva ispitanika tretmanom koji su imali od službenika NSZ, velika većina ispitanika (93,02%) navela je da je zadovoljna načinom obraćanja službenika NSZ, a još veći broj ispitanika (95,35%) da su zadovoljni razumevanjem pruženih informacija o uslugama NSZ. Međutim, kao razlog neodazivanja na pozive NSZ za dodelu subvencija za samozapošljavanje ispitanici su u najvećem broju odgovorili da nisu blagovremeno informisani o pozivima niti su upoznati sa njihovom sadržinom.

Na pitanje da li bi pokrenuli sopstveni posao, 42% ispitanika je odgovorilo potvrdno i isto toliko je odgovorilo da ima poslovnu ideju, ali da se nisu usudili da ih realizuju zbog nedostatka početnog kapitala i bojazni koja se u najvećoj meri odnosi na održivost poslovanja usled nedostatka podrške. Iste razloge ispitanici su navodili i kada je u pitanju odluka da ne konkurišu za subvencije za samozapošljavanje. Naime, njihovi navodi ukazuju na strah da ne mogu opstati na tržištu, da nisu sigurni da su sposobni da vode poslovanje, da nisu sigurni u isplativost svojih poslovnih ideja, da nisu dovoljno informisani, da je procedura komplikovana i da ne mogu da obezbede garancije za ispunjenje ugovornih obaveza.

Položaj Romkinja je dodatno nepovoljan, imajući u vidu kako rodne nejednakosti na tržištu rada tako i rodnu ulogu žene koja je naročito izražena među pripadnicima romske zajednice. Od značaja za ovu analizu su i iskustva stečena tokom organizacije i realizacije obuke za poslove šivačice za Romkinje sa teritorije Kraljeva koja je jedna od aktivnosti na projektu u okviru koga je nastala i ova publikacija. Naime, cilj pomenute obuke je unapređenje stručnih kompetencija i veština Romkinja i njihove konkurentnosti na tržištu rada, odnosno stvaranje boljih mogućnosti za njihovu zapošljivost. Uprkos informativnim radionicama koje su realizovane sa ciljem upoznavanja Romkinja o značaju uključivanja u obuku i jakoj medijskoj kampanji, odziv Romkinja je bio izuzetno slab. Pored toga,

definisani kriterijumi i uslovi za uključivanje u obuku su postavljeni tako da podrazumevaju minimalne zahteve i dokumentaciju kako se ne bi dogodilo da formalni i proceduralni zahtevi demotiviraju prijavljivanje na konkurs. S druge strane, programom je predviđeno plaćanje putnih troškova, kao i novčana naknada polaznicama za učešće u obuci, a sprovođenje obuke je prilagođeno specifičnom položaju i potrebama ove višestruko osetljive grupe. Većina Romkinja je kao razlog za neuključivanje u program obuke navela to da nema vremena da pohađa obuku usled brige o deci ili starijim članovima domaćinstva, ali i usled nedostatka podrške u porodici uslovljenog tradicionalnim shvatanjem rodne uloge i prihvatanjem dominantnog položaja muškarca, odnosno potčinjenog položaja žene u različitim aspektima života.

V. Diskriminacija na tržištu rada iz perspektive Roma i Romkinja – rezultati istraživanja

Romi i Romkinje se gotovo svakodnevno susreću sa različitim vidovima diskriminacije, govora mržnje i raznovrsnim predrasudama. Osetljiv položaj u kome se veliki broj ovih lica nalazi ima mnogobrojne uzroke, a među njima su svakako nacionalna pripadnost, poreklo, siromaštvo, neobrazovanost, nezaposlenost, loše zdravlje, pol, rodni identitet, a oni su istovremeno i osnov za izloženost pojavi višestruke diskriminacije. Nacionalne strategije prepoznaju romsku manjinu kao ranjivu grupu kojoj je potrebna dodatna podrška kako bi povećali svoju konkurentnost na tržištu rada. Ipak, neka novija istraživanja¹⁷ ukazuju na posebno težak položaj romske nacionalne manjine i diskriminaciju sa kojom se suočavaju na tržištu rada i, u tom smislu, naročito tešku poziciju romskih žena.

Cilj istraživanja koje je Praxis sproveo jeste da pruži jasniju predstavu o izloženosti Roma i Romkinja diskriminaciji u oblasti rada i zapošljavanja, odnosno da utvrdi u kojoj meri je romska zajednica upoznata sa sadržinom prava na rad i zapošljavanje i prava na ravnopravnost, koja su to najčešća ponašanja i akti u praksi koji predstavljaju diskriminaciju, koliko su Romi upoznati sa mehanizmima zaštite prava na jednakost i kako vide ulogu različitih društvenih aktera u borbi protiv diskriminacije.

Romska zajednica u Srbiji se i danas suočava sa mnogobrojnim preprekama u ostvarivanju prava na rad i zapošljavanje i izložena je diskriminaciji koja je najčešće prikrivena i višestruka. Ono što je važno istaći jeste da su pripadnici romske nacionalne manjine obuhvaćeni istraživanjem imali priliku da iskažu svoje lične stavove i iskustva u pogledu ostvarivanja prava na rad i zapošljavanje pod jednakim uslovima. Pored toga, posebna pažnja je posvećena percepciji pojma diskriminacije i dostupnim mehanizmima zaštite prava na ravnopravnost sa stanovišta pripadnika romske zajednice. Stavovi i mišljenja koji su prikupljeni putem intervjuisanja građana i građanki romske nacionalnosti u Kraljevu, a koji su izloženi u ovoj analizi, predstavljaju njihovo viđenje problema kada je u pitanju nejednak tretman zasnovan na različitim ličnim svojstvima, a koji nije opravdan.

Rezultati dobijeni istraživanjem koje je Praxis sproveo potpuno potvrđuju isključenost i marginalizaciju pripadnika romske nacionalne manjine na tržištu rada u gradu Kraljevu i zabrinjavajuću situaciju kada je u pitanju diskriminacija ove osetljive kategorije. Da

17) Obruč anticiganizma, 2018, Civil Rights Defenders. Izveštaj je dostupan na: <https://crd.org/wp-content/uploads/2018/02/The-Wall-of-Anti-Gypsyism-%E2%80%93-Roma-in-Serbia-Srb.pdf>

„Ravnopravnost u praksi”, Equal Right Trust, 2018. Studija dostupna na: https://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/Serbia%20report_SRB.pdf

Diskriminacija na tržištu rada, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, oktobar 2019. Izveštaj dostupan na: <http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2020/01/diskriminacija-na-trzistu-rada-FINAL.pdf>

Rezultati istraživanja UNDP dostupni su na linku: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>

Istraživanje UNHCR-a iz 2014. o interno raseljenim Romima i istraživanje radne snage QIV 2014, SORS, citirano prema Ričard Alen, Podrška za interno raseljena lica u Srbiji, konsolidovani izveštaj i programska strategija. Naručio UNHCR u Beogradu 2016. godine.

nacionalne i lokalne politike usvojene u cilju prevencije, suzbijanja i sprečavanja diskriminacije, generalno, pa tako i na tržištu rada, još uvek ne daju očekivane rezultate potvrđuju i rezultati istraživanja Poverenice za zaštitu ravnopravnosti koji ukazuju na to da su Romi jedna od četiri najdiskriminisanije grupe na tržištu rada¹⁸.

Kada je u pitanju prepoznavanje diskriminacije, većina ispitanih građana (63%) smatra da zna šta je diskriminacija i da može da je prepozna, dok nešto manji broj (41%) zna da je diskriminacija zabranjena zakonom. Imajući u vidu to da se poslednjih desetak godina kontinuirano i intenzivno radi na podizanju svesti javnosti o pojmu i oblicima diskriminacije, o zabranjenosti i štetnosti ove pojave, o mehanizmima zaštite, zabrinjava činjenica da je 37% ispitanika odgovorilo da ne zna šta je diskriminacija. Na osnovu odgovora ispitanika koji su rekli da znaju šta je diskriminacija uočeno je da većina prepoznaje diskriminatorna ponašanja i radnje iako ne prave jasnu razliku između diskriminacije i predrasuda i povrede prava koja nisu zasnovana na ličnom svojstvu. Međutim, odgovori jasno pokazuju svest ispitanika, ali i njihova osećanja u vezi sa različitim oblicima netolerancije, netrpeljivosti i nejednakog tretmana prema Romima koji se ispoljavaju u društvu i koje su iskusili ili su do saznanja o tome došli na neki drugi način. Nekoliko odabranih odgovora ispitanika ukazuje na elemente i sadržinu različitih vidova diskriminacije:

„omalovažavanje”;

„pravljenje razlike među ljudima - kada ti u školi kažu da tvom detetu trebaju nove patike, a ti nemaš da mu kupiš, a oni ti kažu - kakvi ste vi Cigani”;

„neravnopravnost”;

„kada Rome smatraju lažovima, lopovima, neradnicima...”;

„diskriminacija je umanjivanje vrednosti ljudi koje ne žele da prihvate u svojoj sredini”;

„loše mišljenje o ljudima koji su drugačije vere, nacionalnosti, boje kože...”;

„netrpeljivost i neprihvatanje drugih ljudi”;

„odbacivanje čoveka”;

„kada ti, dok čekaš u redu, kažu da si Ciganin i da treba da ideš”;

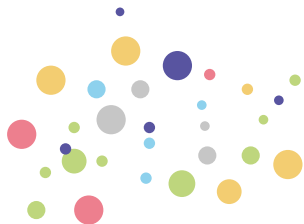
„kada te odbacuju zato što izgledaš drugačije”;

„kada nemaš ista prava, samo zato što si Rom”;

„to je ono kada te kod lekara ostave na kraju reda samo zato što si Romkinja”;

„kada ti se u školi smeju, jer ne znaš odgovor na pitanje koje ti je postavio profesor; a ti u stvari ne razumeš pitanje, jer ne razumeš srpski jezik”.

18) Diskriminacija na tržištu rada, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, oktobar 2019.

Prema stavovima ispitanika, diskriminacija u društvu je najčešće motivisana nacionalnom pripadnošću ili etničkim poreklom (37,45%), a potom slede druga lična svojstva, boja kože, jezik, starosno doba, rasa, seksualna orijentacija i rodni identitet, bračni i porodični status, osuđivanost. Većina ispitanika smatra da su najčešće diskriminirane osobe u društvu nacionalne manjine (37,45%) i žene (21,93%), kao i socijalno ugroženi, starija lica, deca i mladi, LGTB populacija, osobe sa invaliditetom, izbeglice i migranti.

Kada je u pitanju oblast rada i zapošljavanja, 75 % ispitanika odgovorilo je da smatra da je diskriminacija veoma prisutna pojava u ovoj oblasti, dok 83,02% smatra da je diskriminacija najprisutnija prilikom zasnivanja radnog odnosa, a gotovo isto toliko njih (82%) veruje da Romi teže dolaze do posla zbog toga što poslodavci ne žele da zapošljavaju Rome. Među ispitanicima koji zastupaju stav da diskriminacija nije prisutna u oblasti rada i zapošljavanja postoji uverenje da je glavna prepreka nedostatak kvalifikacija i obrazovanja.

Diskriminaciju prema Romima na tržištu rada ispitanici prepoznaju u različitim oblicima i različitim situacijama, a neka njihova pojašnjenja ukazuju na zabrinjavajući nivo predrasuda i netolerancije koji postoji u društvu:

„najgori poslovi se daju Romima, jer se veruje da oni ne znaju ništa da rade”;

„poslodavci izbegavaju da zapošljavaju Rome zbog predrasuda – da su loši radnici, lenji...”;

„npr. prodajući robu na pijaci, više puta su se kupci ustručavali da kupuju moju robu, jer sam Romkinja”;

„smatram da me poslodavac ne bi zaposlio i da me koleginice ne bi prihvatile da znaju da sam Romkinja (inače, nema tamniju boju kože), jer sam više puta od njih čula pogrdne komentare o Romima”;

„neke firme ne primaju Rome da rade”;

„neromska populacija smatra Rome jeftinom radnom snagom. Smatraju ih glupim i nikada im ne bi dali poverljiv posao, kao na primer, rad za kasom”;

„diskriminacija je prisutna u oblasti rada i zapošljavanja, jer Romi nisu zastupljeni u državnim institucijama ili su u manjem broju zastupljeni”;

„diskriminacija je prisutna u svakom pogledu, jer većinsko stanovništvo u prvim kontaktima sa Romima ima strah, koji prouzrokuje predrasude da su oni, pre svega, lopovi”;

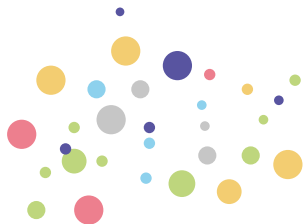
„ukoliko jedna firma traži radnika, a na konkurs su se prijavila dva Roma i jedan neromski kandidat, oni će primiti radnika koji nije Rom.”

Iskustva ispitanika koji su pretrpeli diskriminaciju (18%) ili koji poznaju nekoga ko je bio žrtva (29%) svedoče o rasprostranjenosti ove pojave kako prilikom konkurisanja za posao tako i na radnom mestu. Na osnovu odgovora koje su dali može se zaključiti da su prisutni različiti oblici diskriminacije, da se ona često ispoljava i kao otvorena, kao i da su česte situacije u kojima su izloženi vređanju, omalovažavanju i govoru mržnje zbog toga što su Romi. Takođe, diskriminacija kojoj su izloženi često je zasnovana i na drugim ličnim svojstvima, a ne samo po osnovu nacionalne pripadnosti, što je svrstava u težak oblik višestruke diskriminacije. S druge strane, pojedini primeri radnji i ponašanja ne upućuju na normativno određenu diskriminaciju već se otežano ili onemogućeno ostvarivanje prava u oblasti rada i zapošljavanja percipira kao diskriminacija.

„Znam mnogo slučajeva diskriminacije. Jedan od njih je konkretno na poslu gde sam i ja radila: kolega, koji je romske nacionalnosti, radio je kao fizički radnik u bolnici. Uvek je bio pošten i vredan, a jednog dana nestao je mobilni telefon na poslu. Svi radnici su prvo posumnjali da ga je on ukrao zato što je Rom. Na kraju se ispostavilo da je telefon bio u garderoberu i da ga niko nije ukrao.”

„Kada sam pre godinu dana radila u pekari, jedna žena romske nacionalnosti tražila je posao u istoj pekari. Oglas je bio postavljen na vratima pekare i žena se kulturno obratila za posao. Poslodavac joj je rekao da smo našli radnicu. Nakon što je ona izašla iz pekare, poslodavac je rekao da Ciganku nikad ne bi zaposlio, ne znajući da sam i ja Romkinja.”

„Rođaci moje supruge su doskoro radili na građevini kao fizički radnici. Jednom prilikom brat moje supruge je zadobio povrede na poslu i tražio je da mu bude plaćeno bolovanje. Poslodavac je to odbio i rekao mu je da samo izmišlja kako ne bi radio i da su svi Cigani neradnici.”

„Kada sam radio povremene fizičke poslove, mene lično niko nije uvredio, ali se u mom prisustvu loše govorilo o Romima, sa objašnjenjem da ja nisam kao ostali Romi. Za mene je to lična uvreda, jer se govorilo o Romima generalno, a ne o nekoj osobi posebno.”

Poznavanje mehanizama zaštite prava na ravnopravnost kod pripadnika romske nacionalne manjine je izuzetno nisko. Na pitanje da li im je poznata institucija Poverenika za zaštitu ravnopravnosti, 80% ispitanika je odgovorilo odrično. Kada je reč o poverenju u institucije i efikasnost zaštite, podaci pokazuju da većina ispitanika ne veruje u delotvornost mehanizama zaštite. Naime, ukoliko bi bili žrtva diskriminacije, 57% ispitanika ne bi zatražilo pravnu zaštitu niti bi prijavilo diskriminaciju. S druge strane, oni koji bi zatražili pomoć (43%) uglavnom bi se obratili nadređenom ili poslodavcu, organizacijama za zaštitu ljudskih prava, koordinatorima za romska pitanja i diskriminatoru. Važno je istaći da bi se samo jedna osoba obratila Povereniku za zaštitu ravnopravnosti, dok bi dve osobe zatražile sudsku zaštitu (tri osobe su odgovorile da bi se obratile advokatu, što bi potencijalno moglo da dovede do istog ishoda). U tri slučaja ispitanici su naveli da bi se obratili Zaštitniku građana, a isto toliko njih bi pomoć zatražilo od policije. Jedna osoba bi se obratila medijima. Navedeni podaci još jednom potvrđuju da građani generalno nisu informisani o dostupnim mehanizmima zaštite prava na ravnopravnost, kako na radu i u vezi sa radom, tako i u drugim oblastima. Njihovi odgovori ukazuju na to da žrtve diskriminacije lutaju u potrazi za podrškom i da su u tom lutanju prepuštene same sebi.

Usko povezana sa stavovima ispitanika u vezi sa prijavljivanjem diskriminacije i mehanizmima zaštite jesu i pitanja straha od viktimizacije, bilo da je ona uperena protiv žrtve diskriminacije ili drugog lica. Strah od viktimizacije je u velikom broju slučajeva razlog zbog koga žrtve ne prijavljuju diskriminaciju. Naime, 46% ispitanih građana smatra da bi se sigurno suočili s posledicama ukoliko bi zatražili zaštitu od diskriminacije.

„Ne bih prijavila diskriminaciju na radnom mestu, jer bih bila otpuštena – možda bih prijavila ako bi se radilo o većoj povredi prava.”

„Većina Roma nije u radnom odnosu. Romi koji su u manjem broju zaposleni jesu diskriminirani, ali se retko kad obrate za pomoć i zaštitu, da ne bi izgubili i taj posao koji su jedva pronašli. Oni se uglavnom obraćaju osobama u koje imaju poverenje ili romskim udruženjima.”

Prema mišljenju 80% ispitanika, država ne prepoznaje u dovoljnoj meri značaj problema diskriminacije u oblasti rada i zapošljavanja niti ulaže dovoljno napora da eliminiše ovu pojavu. Da je diskriminacija zastupljena na istom nivou tokom poslednjih godina smatra najveći broj ispitanika (66%), dok 17% smatra da je diskriminacija sve manje, a isto toliko da je sve više prisutna. Razloge za takve trendove ispitanici na različite načine obrazlažu nudeći raznovrsnu argumentaciju:

„Možda se stanje i popravilo, jer se više fabrika otvorilo u Kraljevu, gde su se i Romi zaposlili.”

„Diskriminacija se nije smanjila, jer institucije nisu promenile odnos prema Romima i ponašaju se kao i ranije.”

„U sadašnjem vremenu, to i te kako postoji i nisam primetila da je neko bio kažnjen zbog bilo kakvog vređanja.”

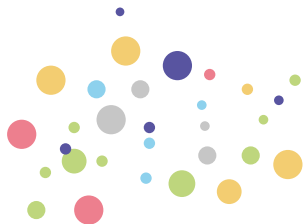
„Mislim da se malo smanjila, jer sam primetio da se neki Romi zapošljavaju u različitim firmama, ali je i dalje prisutna, jer je svest o Romima kod neromske populacije na niskom nivou.”

„Sada se o diskriminaciji mnogo više govori nego ranije. Ljudi imaju više hrabrosti da govore da su diskriminirani, jer postoje institucije kojima mogu da se obrate. Romi se više izjašnjavaju o posledicama diskriminacije tokom školovanja.”

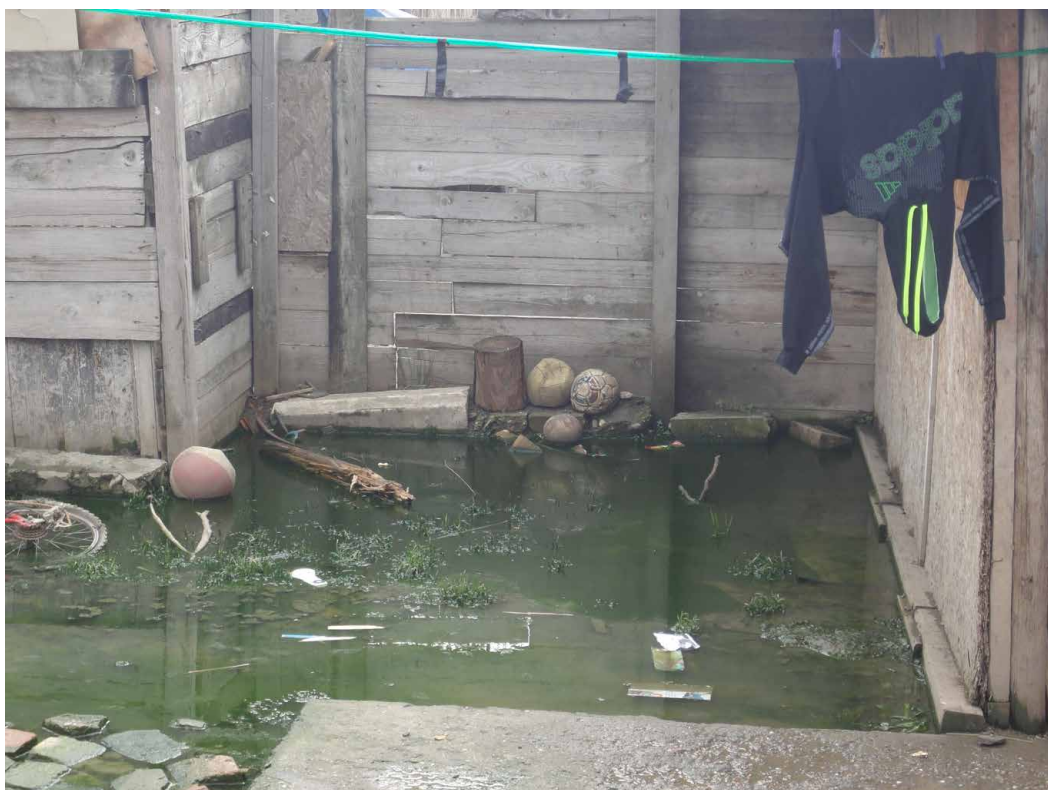
„Mislim da se smanjila zbog većeg uticaja medija na manjenje diskriminacije, kao i zbog uticaja romskih predstavnika koji apeluju na obrazovanje i pružanje direktnih informacija o obrazovanim Romima.”

„Smatram da je diskriminacija ostala na istom nivou, jer u državnim institucijama nisu zastupljeni Romi, koji bi se borili za prava Roma i Romkinja.”

„Ostala je na istom nivou, jer se svest ljudi nije promenila uopšte.”

Kada je reč o pozitivnoj diskriminaciji, odnosno afirmativnim merama u oblasti obrazovanja i zapošljavanja, 98% ispitanika podržava ove mere, ali istovremeno smatra da bi trebalo poboljšati njihovu implementaciju kako bi one bile efikasnije, da bi ih trebalo učiniti dostupnijim romskoj populaciji i da bi trebalo sprečiti zloupotrebe koje su, prema mišljenju ispitanika, veoma česte. Smatraju, takođe, da su mere u oblasti obrazovanja postigle mnogo više uspeha nego kada je u pitanju zapošljavanje Roma, te da bi trebalo redefinisati postojeće mere i prilagoditi ih potrebama ciljne grupe. Ispitanici posebno naglašavaju da subvencije za zapošljavanje i samozapošljavanje nisu prilagođene specifičnim potrebama ciljne grupe i da bi ih trebalo relaksirati. Ovo se, pre svega, odnosi na obezbeđivanje garancije za preuzete obaveze korisnika, ali i na nedostatak intenzivnije i kontinuirane podrške korisnicima u realizaciji subvencije, odnosno pomoći licima da održe poslovanje u prvim godinama nakon započinjanja sopsstvenog biznisa.

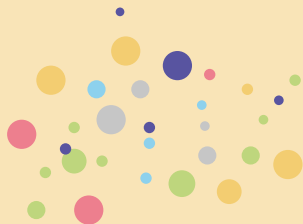

VI. Zaključak i preporuke za unapređenje položaja Roma i Romkinja na teritoriji grada Kraljeva

---

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da je socioekonomski položaj Roma i Romkinja u Kraljevu i dalje težak i nepovoljan, kao i da je neophodno u narednom periodu raditi na prevazilaženju prepreka i izazova u cilju poboljšanja društvenog položaja i integracije romske populacije u Kraljevu. U trenutku izrade ove publikacije, Grad Kraljevo započeo je rad na kreiranju sedmogodišnjeg razvojnog plana u skladu sa obavezama lokalnih samouprava predviđenim Zakonom o planskom sistemu Republike Srbije. Po usvajanju krovnog strateškog dokumenta, uslediće izrada lokalnih sektorskih politika, što predstavlja priliku za redefinisane mnogobrojnih mera koje u proteklom periodu nisu dale očekivane rezultate, a istovremeno i priliku za kreiranje novih mera koje će biti realan odgovor na specifične potrebe osetljivih grupa i pojedinaca, naročito pripadnika romske populacije koji žive na teritoriji grada.

Rezultati istraživanja pokazuju da je potrebno više pažnje posvetiti pitanjima koja se odnose na ostvarivanje prava na rad i zapošljavanje pripadnika romske nacionalne manjine, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou. Svakako da je važno nastaviti sa sprovođenjem mera u oblasti obrazovanja, posebno onih čiji je cilj veći obuhvat romskih učenika osnovnim obrazovanjem, povećanje dostupnosti kvalitetnog obrazovanja i sprečavanje ispadanja iz sistema obrazovanja kako osnovnoškolskog tako i srednjoškolskog. Takođe, potrebno je obezbediti snažnu socijalnu podršku roditeljima koji imaju decu koja su na školovanju, ali i podršku samim učenicima kako bi se oni motivisali da redovno pohađaju nastavu i da ne odustaju od obrazovanja. Isto tako, treba povećati napore u pravcu poboljšanja uslova u pogledu stanovanja, naročito u neformalnim romskim naseljima. Međutim, u pogledu zapošljavanja Roma i Romkinja neophodno je analizirati efekte sprovedenih aktivnosti i redefinisati aktuelne mere tako da one u većoj meri odgovaraju istinskim potrebama romske zajednice. S druge strane, potrebno je poboljšati implementaciju antidiskriminacionih politika, odnosno pojačati aktivnosti usmerene na suzbijanje i sprečavanje ove štetne pojave i pojačati napore u cilju izgradnje tolerancije i međusobnog razumevanja.

U cilju poboljšanja položaja romske nacionalne manjine, posebno u oblasti rada i zapošljavanja, neophodno je angažovanje celokupne društvene zajednice i aktivno učešće svih društvenih činilaca. Prema tome, u narednom periodu trebalo bi da lokalna samouprava:

- preispita postojeće i kreira nove mere aktivne politike zapošljavanja Roma i Romkinja koje će biti razvijene na osnovu prethodne precizne analize efekata sprovedenih mera i procene realnih potreba ciljne grupe i da obezbedi finansijska sredstva za njihovo sprovođenje kako bi one bile efikasne i kako bi ostvarile planirane rezultate u praksi;
- omogući i podstiče participaciju predstavnika romske nacionalne manjine prilikom planiranja, izrade i usvajanja lokalnih politika koje se donose u cilju unapređenja njihovog položaja kako u sektoru zapošljavanja tako i u ostalim oblastima društvenog i političkog života zajednice;
- sprovodi informativne kampanje u cilju podsticanja uključivanja većeg broja Roma i Romkinja u programe aktivne politike zapošljavanja;
- kreira i kontinuirano sprovodi motivaciono-aktivacione obuke za nezaposlena lica i učini ih dostupnim najosetljivijim članovima romske zajednice;
- promoviše primere dobre prakse i uspešnih priča o zapošljavanju i romskom preduzetništvu;
- obezbedi snažniju lokalnu podršku romskim učenicima i studentima, kao i njihovim porodicama u cilju prevazilaženja prepreka i sprečavanja ispadanja iz obrazovnog sistema;
- uspostavi i razvija saradnju sa organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava osetljivih društvenih grupa;
- sprovodi intenzivne kampanje podizanja svesti među pripadnicima romske nacionalne manjine o diskriminaciji, mehanizmima zaštite, naročito o ulozi nezavisnih specijalizovanih tela za zaštitu ljudskih prava;
- sprovodi obuke među poslodavcima o opštoj zabrani diskriminacije i unapređuje njihova znanja o institucionalnom i pravnom okviru koji uređuje zabranu diskriminacije;
- angažuje resurse dostupnih medija u cilju promocije tolerancije i različitosti;
- sistematizuje raspoložive lokalne kapacitete i instrumente koji mogu biti podrška podizanju stručnih kompetencija i unapređenju položaja Roma i Romkinja na tržištu rada, uključujući i resurse koji mogu imati značajnu ulogu u stvaranju okruženja jednakih šansi za pripadnike osetljivih društvenih grupa.

U okviru sprovedenog istraživanja u Kraljevu, sami ispitanici su ponudili neka od rešenja koja bi mogla da doprinesu zapošljavanju Roma i Romkinja i suzbijanju diskriminacije i predrasuda prema pripadnicima romske nacionalne manjine u oblasti rada i zapošljavanja:

„jačanje svesti Roma o značaju obrazovanja (pojačan rad sa romskom zajednicom)”;

„veća informisanost Roma o ponudi poslova (planiranom otvaranju radnih mesta), kretanjima na tržištu rada, o pravima i obavezama u vezi sa radom i zapošljavanjem i programima pomoći i subvencija (edukacije)”;

„veća ponuda poslova prilagođena obrazovnom statusu i kompetencijama Roma”;

„veća podrška romskoj deci u obrazovanju, pogotovu kako bi završili srednju i više/visoke škole”;

„povoljnije subvencije poslodavcima za zapošljavanje Roma”;

„javno promovisanje obrazovanih/zaposlenih Roma i veće zapošljavanje Roma u institucijama”;

„veći broj obuka za zanatska zanimanja”;

„veća otvorenost i saradnja sa institucijama i povezanost (pogotovu sa NSZ)”;

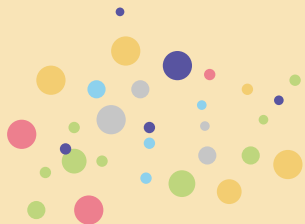
„više mesta u vrtićima, kako bi majke Romkinje mogle da se radno angažuju”;

„Vlada Srbije treba da uloži više truda, kako bi podstakla preduzeća da zapošljavaju Rome”;

„veća medijska pažnja usmerena na diskriminaciju i u školama uvesti obavezne aktivnosti gde bi se govorilo o diskriminaciji i osetljivim grupama”;

„da ljudi ne posmatraju manjinske grupe samo kroz loše stvari, već i kroz dobre, kao što bi bili školski ili poslovni uspesi. Država i organizacije moraju da rade na suzbijanju diskriminacije i da više obilaze romska naselja”;

„potrebno je promeniti svest kod Roma i neromskog stanovništva, jer postoji obostrana neinformisanost“;

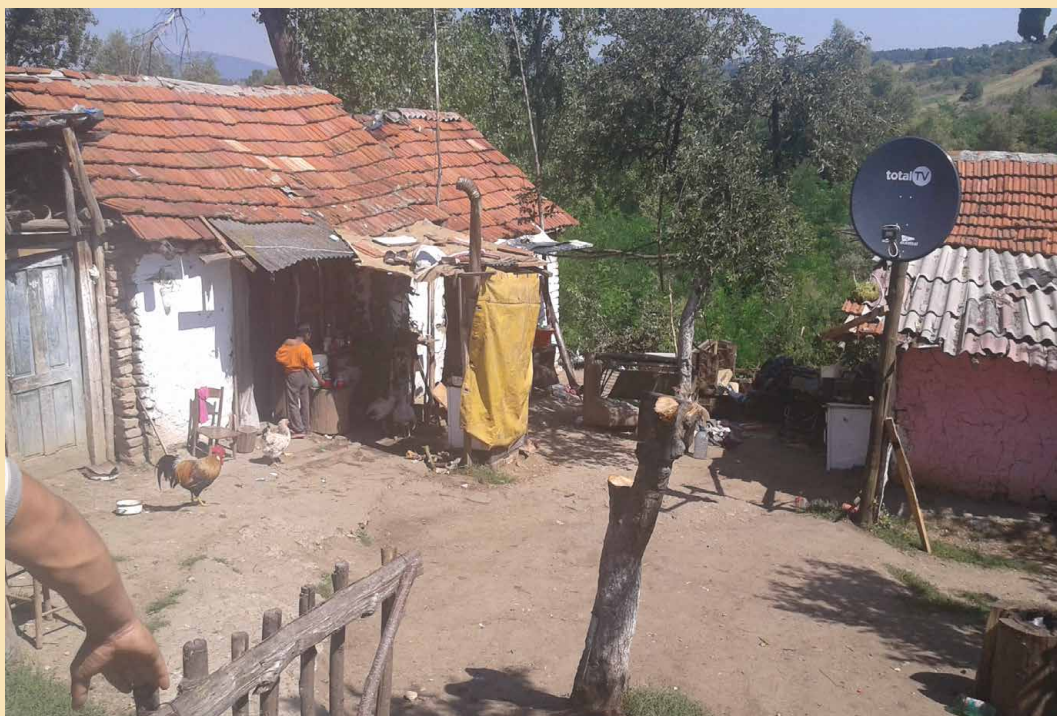
„veće učesće države i angažovanje državnih institucija, kroz sprovođenje tribina, javnih rasprava, radionica i seminara za romsku i neromsku populaciju”;

„potreba da se prikazuju prave vrednosti Roma, a ne samo iskrivljena slika u medijima i drugim javnim izvorima informacija”;

„diskriminacija mora da bude kažnjena. Nadležni organi moraju više da se posvete samom smanjenju diskriminacije kroz kontrolu i sprovođenje mera”;

„potreba da se većinsko stanovništvo bolje upozna sa pojmom diskriminacije, kao i time da je ona zabranjena”;

„veća medijska pažnja u vezi sa diskriminacijom, da se izveštava o slučajevima i da se kazne počinioци.”

P R A X I S

